

ΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΝΕΡΓΟ ΠΟΛΙΤΟΤΗΤΑ

ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ Έ.

Msc in Environmental and Development Education, Σύμβουλος για θέματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού/ Κύπρος), Λειτουργός Τομέα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εποχή των παγκοσμίων κρίσεων, η λύση για να ξεπεραστούν τα αδιέξοδα, με δεδομένη την αποτυχία τόσο του κράτους, όσο και της ελεύθερης αγοράς, βρίσκεται στην ανάδυση της κοινωνίας των πολιτών, στη συμμετοχική και άμεση Δημοκρατία και στην ενεργό εμπλοκή των πολιτών στα όσα καθορίζουν τη ζωή τους και οριοθετούν το μέλλον τους. Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση με την ανατρεπτική δυναμική που την χαρακτηρίζει μπορεί να συμβάλει στην κατεύθυνση της ανάδυσης της ενεργού πολιτότητας, ανασχηματίζοντας ταυτόχρονα εν μέρη και τη δομή του εκπαιδευτικού συστήματος, αφού στην παρούσα φάση έχει διασφαλίσει τη δυνατότητα διάχυσης και εμβολιασμού των διαφόρων μαθημάτων. Μέσα από την υλοποίηση Σχολικών Προγραμμάτων Π.Ε., μπορεί να καλλιεργηθεί η ενεργός πολιτότητα. Η καλλιέργεια της περιβαλλοντικής πολιτότητας και η προσωπική ανάπτυξη των μαθητών μπορούν να συμβάλουν στην κοινωνική ανάπτυξη τους και την ενεργό εμπλοκή τους στα κοινά. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από εμφαντική στόχευση στην ανάπτυξη ανεξαρτησίας, ικανότητας λήψης απόφασης, κριτικής σκέψης, συλλογικότητας, προγραμματισμού, ικανότητας διαμόρφωσης οράματος, διάθεσης για συμμετοχή και επάρκειας δράσης, η προσωπική ανάπτυξη των μαθητών παρεισφρεί στην κοινωνική και η δημόσια σφαίρα γίνεται και ιδιωτική. Τα σχολικά προγράμματα Π.Ε. μέσα από την πληροφόρηση και την ευαισθητοποίηση που δύνανται να οδηγήσουν στην επίγνωση και μέσα από την συλλογικότητα και την ενεργοποίηση που δύνανται να οδηγήσουν στη συμμετοχή μπορούν, αν αυτό αποτελέσει συνειδητή στόχευσή τους, να οδηγήσουν στην εμπλοκή και την ενεργό πολιτότητα. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι να ενσωματώνουν δεξιότητες που να αγγίζουν μεταβλητές ιδιοκτησίας και ενδυνάμωσης και να καλλιεργούν τη συλλογικότητα και την ενεργοποίηση έτσι ώστε να μην παραμένουμε μόνο στην επίγνωση, αλλά να προχωρούμε ένα βήμα παραπέρα και να οδηγούμαστε στην ενεργό συμμετοχή.

PERIKLEOUS E.

Msc in Environmental and Development Education, Advisor for Environmental Education (Ministry of Education and Culture/ Cyprus), Environmental Education Team (Pedagogical Institute/ Cyprus)

ABSTRACT

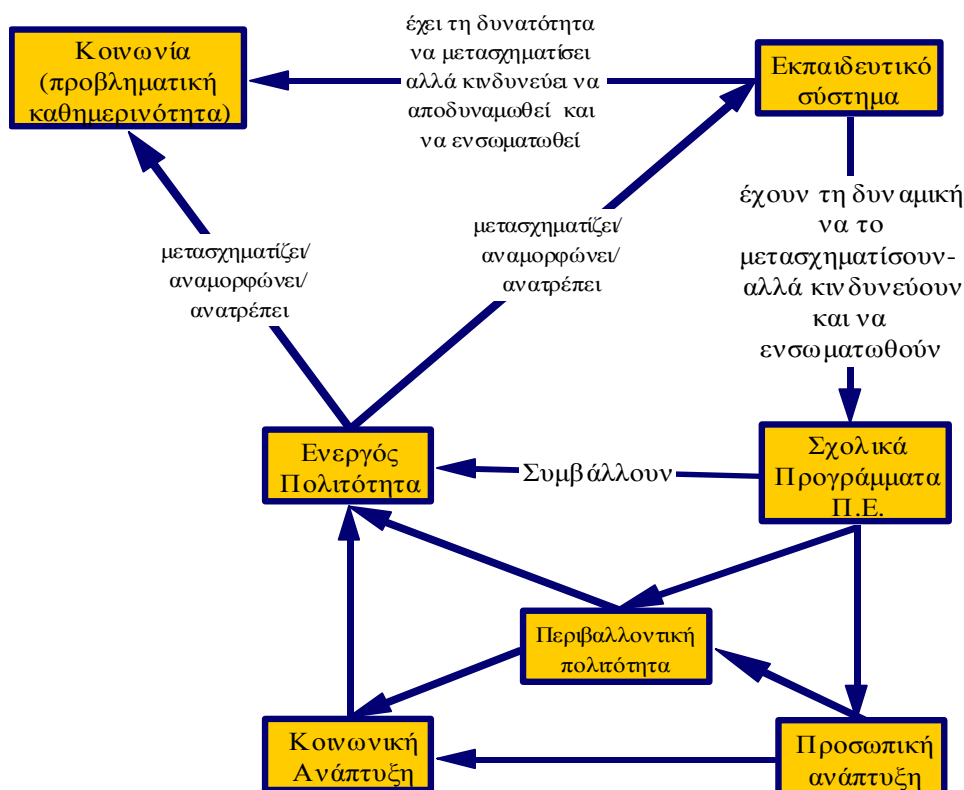
At the era of the global crisis, given the fact that both the state and the free market have failed, the rising of the civil society, the participatory and direct democracy together with the participation and active involvement of the citizens in all that concerns them, may lead to the overcoming of the crisis. Environmental Education with its subversive dynamic may contribute to the rising of active citizenship, while at the same time reshaping the structure of the educational system, since at the time being is diffusing and inoculates various subjects. Active citizenship should be an aim through the application of Environmental Education Programs at the school base. The developing of active citizenship and the personal development of the pupils contribute in the pupils social development and involvement at the social sphere. More particularly, by aiming at the developing

of independence, decision making ability, critical thinking, collectiveness, programming, vision shaping capability, involvement availability and action efficiency, the personal development of the pupils intrudes in the social development and as a result the public sphere becomes personal. E.E. programs, through informing and creating awareness (leading to consciousness), and through creating collectiveness and activating (leading to involvement) may finally lead in active citizenship. Necessary preoccupations is the incorporation of skills that involve variables of ownership and empowerment, the development of collectiveness and the activating so as to move from simple consciousness to active participation.

Λέξεις κλειδιά: ενεργός πολιτότητα, συλλογικότητα, σχολικά προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην εποχή των πολυεπίπεδων κρίσεων οι οποίες βρίσκονται καλά καμουφλαρισμένες κάτω από τη χρυσόσκονη της Δημοκρατίας, της Τεχνολογικής και Επιστημονικής Ανάπτυξης, των Διεθνών Διασκέψεων και Συμφωνιών, στην εποχή της ευημερίας των αριθμών και της δυστυχίας των ανθρώπων, στην εποχή της υποβάθμισης του περιβάλλοντος ερχόμαστε να ορίσουμε το χώρο της παρούσας μελέτης. Ένα χώρο τον οποίο η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση ήρθε ανατρεπτικά να επιχειρήσει να αναμορφώσει ως ένα από τα πιθανά κλειδιά στην προσπάθεια εξεύρεσης λύσεων.

Για πολλά χρόνια, από τότε που η περιβαλλοντική εκπαίδευση έκανε την εμφάνιση της, διεκδίκησε ως έναν από τους ρόλους της, πέρα από την ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση των μαθητών στην προστασία και διαφύλαξη του περιβάλλοντος, το οποίο είναι σαφέστατα ο εμφανής σκοπός της, την ταυτόχρονη απελευθέρωση του ανθρώπου, του πολίτη, από τα ποικίλων μορφών δεσμά του, τόσο εσωτερικά (που έχουν να κάνουν με την ίδια την προσωπικότητα του ατόμου, τις ανεπάρκειες και τις ελλείψεις του) όσο και εξωτερικά (κοινωνικά/ οικονομικά /πολιτικά) με

τελικό σκοπό την καλλιέργεια μαθητών/πολιτών με ελεύθερο πνεύμα, κριτική σκέψη, φαντασία, δημιουργικότητα και ορμή για δράση.

Παίρνοντας ως δεδομένο πως δεν υπάρχει αυτό που λέμε ουδέτερη εκπαιδευτική διαδικασία τότε αναπόφευκτα η εκπαίδευση, είτε διευκολύνει την ενσωμάτωση στο σύστημα, είτε την μετατρέπει σε διαδικασία απελευθέρωσης, μέσω της οποίας το άτομο χειρίζεται κριτικά και δημιουργικά την πραγματικότητα και ανακαλύπτει τρόπους συμμετοχής στο μετασχηματισμό του κόσμου.

Το ερώτημα είναι πως θα καταφέρει το σχολείο της «Αυθεντίας» να οδηγήσει στην απελευθέρωση και την ενεργό συμμετοχή. Για να βγει το σχολείο από το σημερινό του αδιέξοδο μπορεί να χρησιμοποιήσει ως εφελτήριο, ως εναλλακτική λύση την Περιβαλλοντική εκπαίδευση καθώς ενυπάρχουν στην Π.Ε τα χαρακτηριστικά εκείνα που θα επιτρέψουν στο σχολείο να μπει σε μια διαδικασία συμμετοχική, και απελευθερωτική. Γιατί η Π.Ε. έχει κάποιες ιδιαιτερότητες που τη διακρίνουν από άλλες εκπαιδευτικές προσεγγίσεις. Είναι θεμελιωμένη στη διεπιστημονικότητα, είναι μαθητοκεντρική, στηρίζεται σε πειραματικές μαθησιακές διαδικασίες, έχει τοποθετήσει ως σαφή στόχο πως η μάθηση πρέπει να οδηγεί στη δράση και εμφαντικά ασχολείται με την ανάπτυξη αξιών και στάσεων (Maher M., 1986). Με δεδομένα τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της και την παρούσα θέση της στο αναλυτικό πρόγραμμα, η οποία της επιτρέπει να διαχέεται και να εμβολιάζει τα διάφορα ειδικά θέματα, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως έχει τη δυνατότητα να μεταρρυθμίσει εκ των έσω, έστω και εν μέρει, την υπάρχουσα δομή του εκπαιδευτικού συστήματος.

Λειτουργώντας όμως σε ένα υπάρχον κοινωνικό / πολιτικό / οικονομικό σύστημα και με τους όρους ενός απόλυτα διασαφηνισμένου εκπαιδευτικού συστήματος, η Π.Ε. ενώ εμπερικλείει από τη φύση της ανατρεπτικές δυνάμεις, κινδυνεύει ταυτόχρονα να παγιδευτεί στο σύστημα και να οδηγηθεί στην αυτοαναίρεση της δυναμικής και των στόχων της.

Το όποιο σχολικό πρόγραμμα Π.Ε. αναπτυχθεί και υλοποιηθεί είτε στα πλαίσια συγκεκριμένης σχολικής μονάδας, είτε με τη μορφή δικτύου θα πρέπει συνειδητά να διατηρήσει τη συνάφειά του με την ανατρεπτική φύση της Π.Ε. τόσο στην κατεύθυνση της αναμόρφωσης της εκπαίδευσης, όσο και στην κατεύθυνση της συμβολής της στην ανάπτυξη δεξιοτήτων ενεργού πολιτότητας. Μια συνάφεια που καθορίζεται τόσο από τους σκοπούς όσο και από τα μέσα και τις μεθόδους.

Ο Freire (1996), είχε μιλήσει για την κουλτούρα της σιωπής των αναλφάβητων του τρίτου κόσμου (culture of silence). Εύκολα αυτή η κουλτούρα μπορεί να παραλληλιστεί με την κουλτούρα της σιωπής του πολίτη των ανεπτυγμένων χωρών, όπου η τεχνολογικά ανεπτυγμένη κοινωνία τον έχει μετατρέψει σε αντικείμενο (object = are known and acted upon) και έχει προγραμματίσει την απόλυτη παράδοση του στη λογική του συστήματος καταδικάζοντας τον σε άλλης μορφής κουλτούρα της σιωπής. Το ερώτημα είναι πώς θα μπορέσουμε ξεφύγουμε από αυτή την κουλτούρα της σιωπής και να οδηγηθούμε στην κουλτούρα της ελευθερίας, της συμμετοχής και της δράσης.

Κάθε άτομο έχει μια κοσμοαντίληψη, η οποία είναι τόσο ατομική (διαφορετική), όσο και κοινωνική (κοινή), η οποία και καθορίζει τα πιστεύω, τις σκέψεις και τη δράση. Κοινωνικά αυτή η κοσμοαντίληψη, διαχέεται μέσα από ινστιτούτα και καθιερωμένες πρακτικές, συμπεριλαμβανόμενης και της εκπαίδευσης. Το να ξεφύγουμε από καθιερωμένα μοτίβα προϋποθέτει αμφισβήτηση της συνολικής φιλοσοφικής βάσης με την οποία αξιολογούμε ιδέες και πράξεις (Sterling, στο Abraham, Lacey, Williams, 1990).

Στόχος μας είναι να επιδιώξουμε μέσα από τα Σχολικά Προγράμματα Π.Ε., προσωπική ανάπτυξη τέτοια που να προάγει τη κοινωνική διάσταση του ατόμου και να διοχετεύει την προσωπική του ενέργεια σε συλλογική δράση.

Η επιδίωξη για προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη (personal and social development PSD) μέσα από την εκπαίδευση προϋποθέτει τη συνειδητή στόχευση τόσο της επίσημης εκπαίδευσης όσο και των εκπαιδευτικών στην απόκτηση από μέρους των μαθητών ανεξαρτησίας, ικανότητας λήψης θέσης και απόφασης, συνεργασία, ικανότητα συσχετισμού των προσωπικών συμφερόντων με εκείνων της άμεσης κοινότητας, ικανότητας προγραμματισμού και δράσης σε κοινωνικά και ηθικά θέματα και ανάπτυξη κατανόησης για το ρόλο των μέσων, των πολιτικών συστημάτων και των ομάδων πίεσης. (Jones in Inman et al, 1998).

Αν θεωρούμε την ανάπτυξη δεξιοτήτων ενεργού πολιτότητας απαραίτητη για να ξεπεράσουμε την παγκόσμια κρίση και αν θεωρούμε την εκπαίδευση βασικό εργαλείο ανάπτυξης τέτοιων δεξιοτήτων πρέπει να ξεφύγουμε από τη συστηματική εμμονή στην παροχή γνώσεων, την εξειδίκευση και τον κατακερματισμό των θεμάτων, την έμφαση στη μετάδοση γνώσης από τον «ειδικό»/δάσκαλο και όχι στον κριτικό χειρισμό της γνώσης από μέρους των μαθητών, καθώς και την επικράτηση της από πάνω προς τα κάτω επικοινωνίας, στοιχεία που αναμφισβήτητα αποθαρρύνουν τις πρωτοβουλίες, τον αυτοκαθορισμό, την οριζόντια επικοινωνία, την κριτική σκέψη.

2. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΟΤΗΤΑ.

Η ενεργοποίηση των πολιτών ενυπάρχει ως δυνατότητα τόσο στην ίδια τη φύση του ανθρώπου, όσο και στην προβληματική καθημερινή, κοινωνική του πραγματικότητα. Υπάρχει έντονα η αίσθηση πως κάτι δεν πάει καλά. Υπάρχει διάχυτος ο φόβος και η ανησυχία για το μέλλον των παιδιών μας. Το επόμενο βήμα είναι να διοχετευτεί η αγωνία και ο φόβος για το μέλλον σε μια δυναμική ανατροπή των προβληματικών καταστάσεων και όχι σε μια παθητική αποδοχή τους.

Στο μανιφέστο των Ευρωπαϊών Οικοσοσιαλιστών δηλώνεται ευθαρσώς πως « η πολιτική αντίδραση απέναντι στους οικολογικούς και κοινωνικούς κινδύνους πρέπει να είναι πάνω απ' όλα μια αποκεντρωμένη, συμμετοχική και κατά το δυνατόν άμεση δημοκρατία». Εντοπίζουν την ύπαρξη του τρίτου δρόμου, της κοινωνίας των πολιτών κάτι που εμπίπτει στη θεμελιώδη κλίση των ανθρώπων να σχηματίζουν και να μετέχουν σε ενώσεις (Olson,1991). Ο τρίτος δρόμος λοιπόν ως πιθανή επιλογή για έξοδο από τις πολλαπλές κρίσεις, είναι μια επιλογή, ένας δρόμος, που συνάδει με τη ίδια την κοινωνική φύση του ανθρώπου.

Αν υποθέσουμε πως η λύση στην προβληματική καθημερινή πραγματικότητά μας είναι η κοινωνία των πολιτών, με δεδομένα πως τόσο το κράτος όσο και η αγορά έχουν αποτύχει, πρέπει να ορίσουμε την κοινωνία των πολιτών για την οποία μιλούμε και τους ενεργούς πολίτες οραματιζόμεστε.

Αναφερόμαστε σε μια κοινωνία πολιτών, η οποία θα αναγνωρίζει πως η κρίση οφείλεται πρωταρχικά στους ίδιους τους θεσμούς και στη συνέχεια στη λειτουργία τους. Μια κοινωνία όπου οι πολίτες θα είναι αυτόνομοι, τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο, και συμμετοχικοί στα όσα καθορίζουν το παρόν και το μέλλον τους. Μιας κοινωνία που θα οδηγήσει μέσα από την καλλιέργεια της κουλτούρας της «συμμετοχής» στη δημοκρατική ανανέωση τόσο των θεσμών όσο και του τρόπου λειτουργίας τους.

Ξεκινώντας να μιλάμε για την πολιτότητα θα πρέπει ιστορικά να προσδιορίσουμε πως η έννοια του πολίτη έχει ξεκινήσει από την αρχαία Ελλάδα. Η πολιτότητα ήταν ξεκάθαρα μέρος του πολιτισμού και της κουλτούρας. Ο πολίτης σύμφωνα με τον Crick (2000), διαφέρει από το υποκείμενο, δεν υπακούει απλώς στους νόμους, αλλά συμμετέχει στον καθορισμό και στην αλλαγή τους. Εδώ είναι που έρχεται και η διαφοροποίηση ανάμεσα στον καλό πολίτη και τον ενεργό πολίτη. Οι ενεργοί πολίτες είναι «πρόθυμοι, ικανοί και επαρκείς να επηρεάσουν τη δημόσια ζωή και με κριτική ικανότητα να υπολογίζουν τα δεδομένα προτού μιλήσουν και

δράσουν ...συμμετέχουν εθελοντικά σε δημόσια προσφορά και ατομικά είναι ικανοί να ανακαλύπτουν νέους τρόπους διασύνδεσης και συμμετοχής» (σελ. 2-3)

Το ζητούμενο λοιπόν είναι η **κριτική σκέψη** και η **δημοκρατική πρακτική** και όχι η πίστη και η υπακοή στους νόμους. Αν επιχειρήσουμε να στηρίξουμε δε την επιχειρηματολογία μας στην ανάλυση του Marshall (1950) για την πολιτότητα, οφείλουμε να αναφερθούμε στις 3 πτυχές της, τα ατομικές δικαιώματα, τα πολιτικά δικαιώματα και τα κοινωνικά δικαιώματα. Κάποιος θα μπορούσε να ισχυριστεί πως μέσα από την ατομική καταξίωση και την κατάκτηση της προσωπικής ελευθερίας αποκτάς τόσο το δικαίωμα όσο και την ικανότητα συμμετοχής στα κοινά, όχι μόνο με τη ψήφο σου αλλά κυρίως με τη συμμετοχή σου στη λήψη αποφάσεων, για να μπορέσεις στη συνέχεια να διασφαλίσεις τα κοινωνικά δικαιώματα, όχι μόνο τα δικά σου αλλά και του συνόλου.

Η έννοια της πολιτότητας δε θα μπορούσε παρά να πάρει και πολιτικό χρώμα. Η δεξιά τείνει σε ένα μοντέλο πολιτότητας ατομικό, το οποίο χαρακτηρίζεται πρωτίστως από την φιλανθρωπία και την ατομική προσφορά προς τους άλλους. Έχουμε με άλλα λόγια ένα ενεργό πολίτη που γεννιέται μέσα από την φιλανθρωπική δράση. Από την άλλη η αριστερά προτείνει ένα μοντέλο πολιτότητας πιο κοινωνικό, με την κοινότητα να δημιουργεί τις απαραίτητες συνθήκες για την πολιτότητα μέσα από την πολιτική συμμετοχή (Gyford, 1991, cites Deem et al 1995 p.49)

Πέρα από την δεξιά και την αριστερά, εκείνο που μας ενδιαφέρει ως εκπαιδευτικούς, είναι το κοινωνικό μοντέλο του ενεργού πολίτη. Του πολίτη που εμπλέκεται όταν αισθανθεί πως τα κοινά προβλήματα τον αφορούν άμεσα και προσωπικά, και τότε η ιδιωτική σφαίρα δεν έχει πλέον σαφείς διαχωρισμούς από τη δημόσια. Το δημόσιο άμεσα ή έμμεσα καθορίζει το ιδιωτικό και το πρόσωπο/ άτομο με τη συμμετοχή του στα κοινά έχει το δικαίωμα και την υποχρέωση να καθορίσει τη δημόσια σφαίρα.

Πιστεύουμε πως υπάρχει η δυνατότητα να δημιουργήσουμε μέσα από την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση το προζύμι των πολιτών που μέσα από τη συμμετοχή τους σε μαζικά δημοκρατικά κινήματα θα οδηγήσουν τη “μη κοινωνία”, δηλαδή τα άτομα και τις οικογένειες της κοινωνίας ανάπτυξης (αποτελέσματα και δημιούργημα της οικονομίας ανάπτυξης) (Φωτόπουλος, 1999), από τον καταναλωτισμό, την ιδιότυπη, την απάθεια και την αδράνεια, στην κοινωνική συνοχή, στη δημοκρατία, στην αλληλεγγύη, στο σεβασμό, στην ατομική και συλλογική αυτονομία, στην ευαισθησία και στη δράση. Σε αυτό που με άλλα λόγια ονομάζουμε “κοινωνία των πολιτών”.

Αν διερευνήσουμε μέσα από τα διεθνή κείμενα την έννοια τους σκοπούς και τους στόχους της Π.Ε. μπορούμε να εντοπίσουμε τα χαρακτηριστικά εκείνα της Π.Ε. που παραπέμπουν σε στοιχεία και όρους που αφορούν την πολιτότητα και την κοινωνία των πολιτών και να καταγράψουμε τα ακόλουθα:

1. Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση συνεπάγεται άσκηση στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και τη διαμόρφωση ενός κώδικα συμπεριφοράς του κάθε ατόμου ξεχωριστά
2. Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση θεωρήθηκε ως η μόνη δυνατή απάντηση στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος και ως σημαντικός τρόπος δράσης
3. Στόχος της είναι να βοηθήσει στους κοινωνικές ομάδες και στους πολίτες να αποκτήσουν τις απαιτούμενες ικανότητες για την αναγνώριση και την επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.
4. Στόχος της είναι να δώσει στις κοινωνικές ομάδες και στους πολίτες τη δυνατότητα να συμμετάσχουν ενεργά σε όλα τα επίπεδα, εργαζόμενοι για την επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων (UNESCO, 1978), (UN, 1973), (IUCN, 1970).

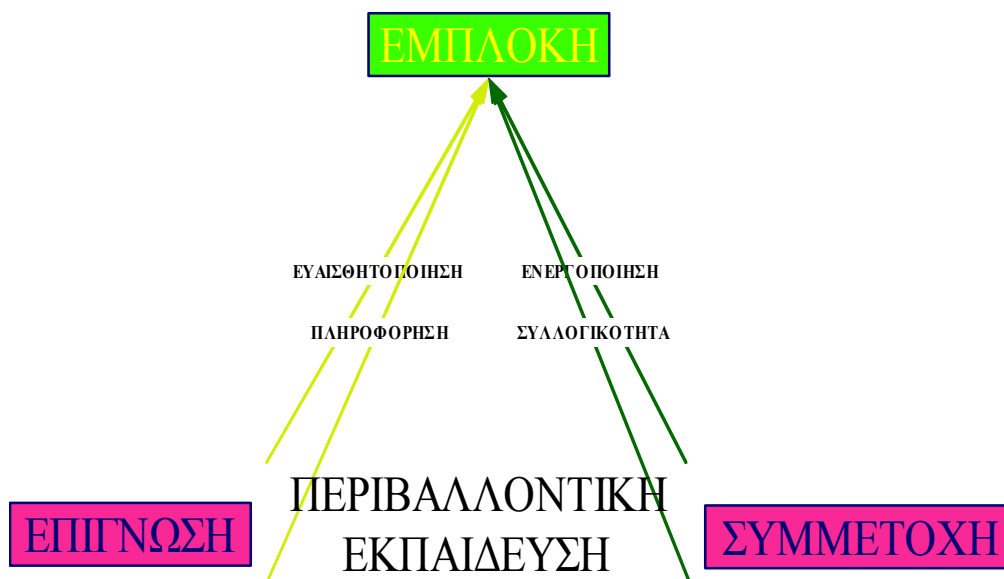
Επιπρόσθετα με τα πιο πάνω και λαμβάνοντας υπόψη την παρούσα μορφή της Π.Ε. η οποία:

◆Επικεντρώνεται σε διαδικασίες συμμετοχικές και δημοκρατικές καθώς αντιμετωπίζεται πρωτίστως μέσα από μια συγκρουσιακή οπτική γωνία.

- ◆ Χρησιμοποιεί στρατηγικές που επικεντρώνονται στη δράση γιατί θεωρείται ως κυρίαρχος σκοπός η συνολική αλλαγή
- ◆ Αναπτύσσει κριτική σκέψη γιατί η εκπαίδευση πρέπει να είναι ιδεολογικά συνειδητοποιημένη και κοινωνικά κριτική
- ◆ Στηρίζεται σε δημοκρατικές αρχές και διαδικασίες, ολιστικές
- ◆ Στηρίζεται στο διεπιστημονικό και το πολυεπιστημονικό μοντέλο (UNECE, 2003)

Μπορούμε να ισχυριστούμε πως υπάρχει ένας σαφής προσανατολισμός της Π.Ε. στη κριτική αντιμετώπιση της πραγματικότητας, στον εντοπισμό και την αξιολόγηση προβλημάτων αλλά κυρίως στην ανάληψη συλλογικής δράσης για επίλυση των προβλημάτων και βελτίωση του άμεσού τους περιβάλλοντος.

Στηριζόμενο στα βασικά κείμενα για την περιβαλλοντική εκπαίδευση, τα οποία έχουν διαμορφωθεί σε διεθνές επίπεδο, τη Χάρτα του Βελιγραδίου του 1975, τη Διακήρυξη της Τιφλίδας του 1977, την Παγκόσμια διάσκεψη της Μόσχας του 1987, και την Ατζέντα 21 του 1992, και εφόσον σκοπός μας είναι να οδηγηθούμε μέσα από την **επίγνωση στη συμμετοχή**, ένα μοντέλο Π.Ε. που θα μπορούσε να οδηγήσει στην εμπλοκή καλλιεργώντας την πολιτότητα μπορεί να στηριχθεί σε τέσσερις κεντρικές βάσεις: Την *ευαισθητοποίηση* και την *πληροφόρηση*, για να οδηγηθούμε στην **επίγνωση**. Τη *συλλογικότητα* και την *ενεργοποίηση* για να οδηγηθούμε στη **συμμετοχή**.

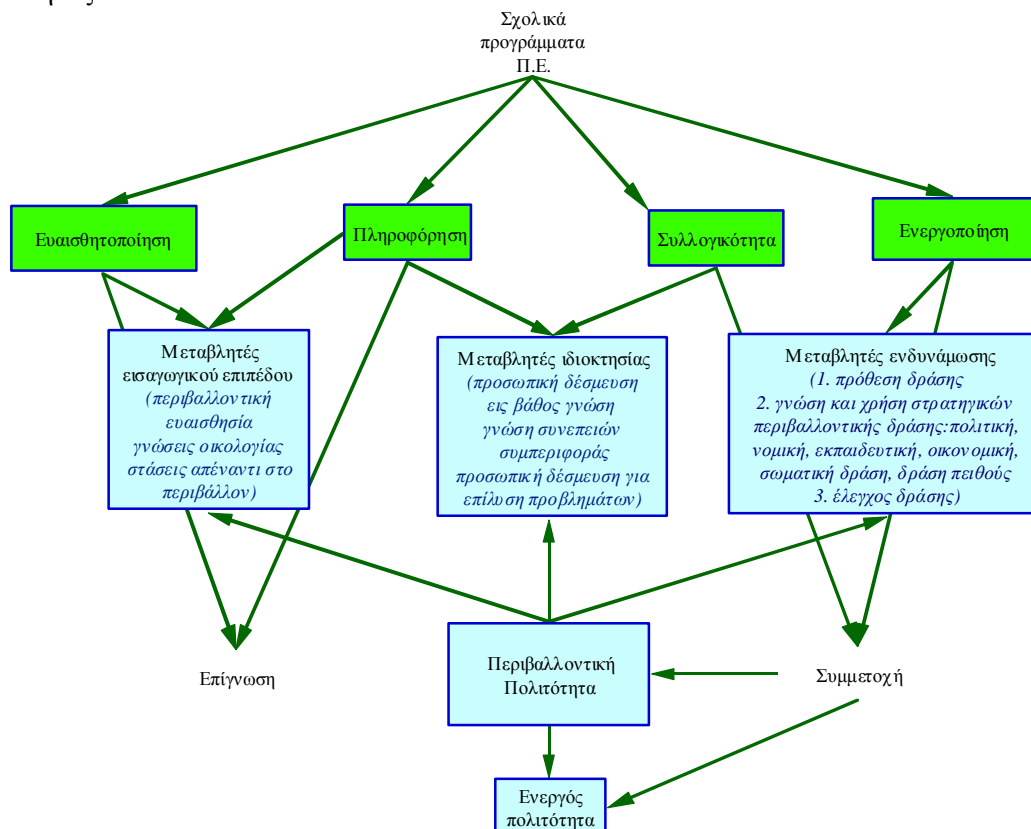
3.ΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Στόχος είναι μια εκπαίδευση για τον αυριανό πολίτη που να διαφοροποιεί τους παρόντες κοινωνικούς διακανονισμούς, οι οποίοι δυσλειτουργούν και να αλλάζει τον τρόπο που οι πολίτες κατανοούν και αντιμετωπίζουν τα διάφορα κοινωνικά ινστιτούτα. Για να επιτευχθεί αυτό εκείνο που χρειάζεται είναι οι μαθητές να αναπτύξουν μέσα από την εκπαίδευση αξίες και δεξιότητες απαραίτητες για τον ενεργό πολίτη. Δεξιότητες και αξίες που θα εμπεδωθούν μέσα από τη συντονισμένη δουλειά του σχολείου, των γονιών και της κοινότητας. Η συμμετοχή για την επίλυση συγκεκριμένου προβλήματος, προσφέρει στους μαθητές δεξιότητες που βρίσκουν εφαρμογή σε άλλες πιο πολύπλοκες περιπτώσεις και άλλα περιεχόμενα, με την προϋπόθεση πως στην πορεία ενθαρρύνονται να συζητήσουν, να αμφισβητήσουν και να κριτικάρουν τις υπάρχουσες καταστάσεις.

Οι Knapp, Volk και Hungerford (1997) ανέπτυξαν ένα μοντέλο σε σχέση με την ανάπτυξη «Περιβαλλοντικής Πολιτότητας», όπου οι διάφορες μεταβλητές/στόχοι λειτουργούν σε 3 επίπεδα:

- **Μεταβλητές/ Στόχοι εισαγωγικού επιπέδου:** Περιβαλλοντική ευαισθησία, Γνώσεις οικολογίας, Στάσεις απέναντι στο περιβάλλον
- **Μεταβλητές/ Στόχοι ιδιοκτησίας:** Προσωπική δέσμευση σε θέματα περιβάλλοντος, Εις βάθος γνώση των θεμάτων, Γνώση των θετικών και αρνητικών συνεπειών της συμπεριφοράς, Προσωπική δέσμευση για επίλυση προβλημάτων
- **Μεταβλητές/ Στόχοι ενδυνάμωσης:** Γνώσεις χρήσης στρατηγικών περιβαλλοντικής δράσης, Δεξιότητες χρήσης στρατηγικών περιβαλλοντικής δράσης, Έλεγχος και Πρόθεση δράσης.

Ένα τέτοιο μοντέλο, όταν ενυπάρχει στον σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, τότε, το πρόγραμμα θα συμβάλει στην ανάδυση της ενεργού πολιτότητας.

Τα περισσότερα σχολικά προγράμματα Π.Ε. παραμένουν στα επίπεδα της ευαισθητοποίησης και της πληροφόρησης, αποτυγχάνοντας να αγγίξουν ουσιαστικά τη συλλογικότητα και την ενεργοποίηση. Σε ότι αφορά με άλλα λόγια την περιβαλλοντική πολιτότητα παραμένουν στις μεταβλητές εισαγωγικού επιπέδου. Χρειάζεται λοιπόν να ενσωματωθούν στα προγράμματα δεξιότητες που να αγγίζουν μεταβλητές ιδιοκτησίας και ενδυνάμωσης, που να καλλιεργούν με άλλα λόγια τη συλλογικότητα και την ενεργοποίηση, έτσι ώστε να μην παραμένουμε στην επίγνωση, αλλά να οδηγούμαστε στη συμμετοχή. Πρέπει να νιώσουμε ότι το πρόβλημα μας αφορά, να το γνωρίσουμε σε βάθος και με πλήρη συνείδηση των όποιων θετικών ή αρνητικών συνεπειών της συμπεριφοράς μας να δεσμευτούμε για δράση στην κατεύθυνση της επίλυσής του, χρησιμοποιώντας τις κατάλληλες στρατηγικές περιβαλλοντικής δράσης και ελέγχοντας τη δράση μας με τρόπο που αυτή να καταστεί αποτελεσματική

Οφείλουμε να αναφέρουμε στο σημείο αυτό πως ο Jickling (1990) είναι ιδιαίτερα επικριτικός και αμφισβητεί τις «δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων» ως στόχο των προγραμμάτων ΠΕ γιατί θεωρεί πως με αυτό τον όρο υποβαθμίζει τις πολύπλοκες διανοητικές δραστηριότητες που εμπεριέχονται στη μελέτη περιβαλλοντικών θεμάτων σε ένα σετ διακεκριμένων δεξιοτήτων «Skills», ενώ ταυτόχρονα μπορεί να τα οδηγήσουμε στην απόλυτη απογοήτευση και ως συνέπεια

στην αδρανοποίηση καθώς θα οδηγηθούν αναπόφευκτα στην αποτυχία (στο Παπαδημητρίου Β., 1998).

Από την άλλη οι Jensen and Schank (1997) αντιμετωπίζουν τη συμμετοχή των παιδιών στην επίλυση προβλημάτων από καθαρά εκπαιδευτική πλευρά, ως μέρος δηλαδή της εκπαίδευσής τους, με στόχο την ανάπτυξη «Επάρκειας για δράση» και όχι για να συμβάλουν στην επίλυση κάποιου προβλήματος άμεσα. Τι είναι όμως αυτό που ονομάζουμε «Επάρκεια για δράση»; Η «Επάρκεια για Δράση» συμπεριλαμβάνει: Ικανότητα για συνεργασία και για διατύπωση απόψεων, γνώση, τάση για κριτική εξέταση των θεμάτων, διάθεση για συμμετοχή, θάρρος, εμπιστοσύνη του ατόμου στη δύναμη του να επηρεάσει καταστάσεις, οράματα για το μέλλον, εμπειρίες δράσης (Jensen and Schank, 1997, στο Παπαδημητρίου Β., 1998). Η στόχευση στην ανάπτυξη επάρκειας για δράση στα Σχολικά Προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης μπορεί να συμβάλει στην κατεύθυνση της ενεργού πολιότητας.

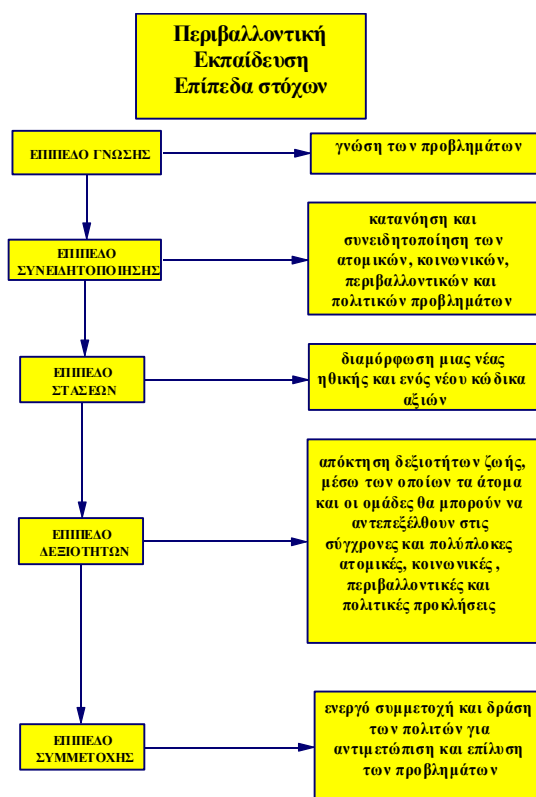
Ταυτόχρονα ρόλος και υποχρέωση της εκπαίδευσης είναι να εφοδιάσει τον μαθητή/ αυριανό πολίτη με λειτουργικές δεξιότητες /δεξιότητες ζωής: Ικανότητα προσαρμογής, δημιουργικότητα, φαντασία, κριτική σκέψη, ευελιξία, αναλυτικοσυνθετική ικανότητα, δεξιότητες επικοινωνίας, δεξιότητες επεξεργασίας και ερμηνείας πληροφοριών, μετασχηματιστική γνώση και μεταγνώση. (Αναλυτικό Πρόγραμμα « Αγωγής Ζωής» Υ.Π.Π. Κύπρου, Σεπτέμβρης 2006) Ικανότητες ή «Τεχνικές» που σχετίζονται με τη Ζωή. Το να είναι κανείς κατάλληλα εφοδιασμένος, να είναι ικανός και ταυτόχρονα να θέλει να συμμετέχει στο κτίσιμο μιας καλύτερης ζωής. ΝΑ είναι δηλαδή ενεργός πολίτης σε μια δημοκρατική κοινωνία.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αν ο στόχος των Σχολικών Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης είναι να οδηγήσουν στην ενεργό πολιότητα, τα βήματα που θα πρέπει να ακολουθηθούν κατά τον σχεδιασμό και την υλοποίηση τους είναι η **ευαισθητοποίηση** και η σωστή και σε βάθος **πληροφόρηση** για το θέμα για να οδηγηθούν σε αυτό που ονομάσαμε **επίγνωση**. Στη συνέχεια όμως οι μαθητές θα πρέπει να ερευνηθούν **συλλογικά** και να αναπτύξουν ένα σχέδιο δράσης για επίλυση ή απόμειψη του προβλήματος και να **ενεργοποιηθούν** στη συνέχεια για να το θέσουν σε εφαρμογή, **συμμετέχοντας** ενεργά στη δημόσια σφαίρα.

Με αυτό τον τρόπο και κινούμενοι σε σχέση με τη στοχοθεσία μας, από το επίπεδο γνώσης και συνειδητοποίησης στο επίπεδο ανάπτυξης στάσεων και δεξιοτήτων δεν μπορούν παρά να κινηθούν μακροπρόθεσμα στη συμμετοχή και την ενεργό πολιότητα. Ισοβαρής σημασία θα πρέπει να δίνεται τόσο στον καθορισμό του περιεχομένου, και στη στοχοθεσία όσο και στις μεθοδολογικές επιλογές υλοποίησης των προγραμμάτων οι οποίες θα πρέπει να είναι σαφέστατα προσανατολισμένες στην συνεργατικότητα, την ενεργητικότητα και τη βιωματικότητα. Οι όποιες μεθοδολογικές προσεγγίσεις επιλεγούν να χρησιμοποιηθούν θα πρέπει να ενεργητικές και συμμετοχικές. Αναφέρουμε ενδεικτικά μεθόδους όπως: το project- Σχέδιο Εργασίας ή αναπτυξιακή μελέτη, η Διερεύνηση, η Επίλυση προβλήματος, η Μελέτη περίπτωσης- case study, η Επισκόπηση/ gallor, η Μελέτη Πεδίου, η Συζήτηση –Αντιπαράθεση (Debate)- Κύκλος Συζήτησης, τα Παιχνίδια, τα Παιχνίδια ρόλων- προσομοιώσεις, τα Περιβαλλοντικά Μονοπάτια κ.λ.π.

Έχουμε λοιπόν μια **Περιβαλλοντική Εκπαίδευση η οποία προσανατολιζόμενη στην κατεύθυνση της ενεργού πολιότητας: Μελετά την πραγματικότητα, εντοπίζει τις προβληματικές περιοχές, αλλάζει στάσεις και αντιλήψεις, ενδυναμώνει, διαμορφώνει οράματα και καλλιεργεί την επιθυμία για συμμετοχή και δράση.**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Abraham J., Lacey C., Williams R., (1990) *Deception, Demonstration and Debate: Towards a critical environment and development education*, London: Kogan Page
2. Crick, B. (2000) *Essays on Citizenship*, London: Continuum
3. Deem, R., Brehony, K.J., Heath, S. (1995) *Active Citizenship and the Governing of Schools*, Buckingham: Open University
4. Maher M., (1986) What are we fighting for? *Geographical Education* 5 (2): 21-25
5. Knapp D., Volk T., Hungerford H., (1997) The identification of empirically derived goals for programme development in environmental interpretation *The journal of environmental education*, 28, 3, 24-34
6. Marshall, T.H. (1950) *Citizenship and Social Class and other essays*. Cambridge: Cambridge University Press
7. Inman S., Buck M., Burke H., (1998) *Assessing Personal and Social Development* London: Falmer Press
8. IUCN (1970), *International Working Meeting on Environmental Education in the School Curriculum*, Carson City, Nevada, USA
9. UN (1973), *Report of The United Nations Conference on the Human Environment* (Stockholm, 5-16 June 1972), New York, 1973
10. UNESCO (1978), *Final Report Intergovernmental Conference on Environmental Education*, Organized by UNESCO in cooperation with UNEP, Tbilisi, USSR, 14-26
11. Freire P., (1996) *Pedagogy of the oppressed* London: Penguin
12. UNECE (2003) "Basic elements for the UNECE strategy for Education For Sustainable Development" Statement of Education Of Sustainable Development by the UNECE Ministers of the Environment, *UNECE 5th Ministerial Conference "Environment for Europe"* Kiev, 21-23 May 2003
13. Olson M., (1991) *Η Λογική της Συλλογικής Δράσης* Αθήνα: Παπαζήσης
14. Αναλυτικό Πρόγραμμα «Αγωγής Ζωής» Υ.Π.Π. Κύπρου, Σεπτέμβρης 2006
15. Παπαδημητρίου Β., (1998) *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Σχολείο* Αθήνα: Τυπωθήτω- Γιώργος Δαρδανός
16. Φλογαίτη Ε., (2006) *Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
17. Φωτόπουλος Τ. (1999) *Περιεκτική Δημοκρατία* Αθήνα: Καστανιώτης